

Äänimaisema ja sosiaalinen muisti

Vietin vuoden 2004 pääsiäislauantai-iltaa ystäväieni luona katsellen televisios-ta Bumtsibumia. Lauluarvausleikkiin oli tällä kertaa haallittu osallistujiksi har-vinaisen edustava joukko 1960- ja 1970-lukujen suomalaisia rock- ja iskelmä-tähtiä: Danny, Muska, Markku Aro ja Vicky Rosti. Kun Muska päästi kurkustaan tyypillisen rääkäisynsä, palasin suoraan 1970-luvun alkuvuosiin ja kotikeitti-öömme Ylivieskan Raudaskylään. Äiti tiskaa, matkii radiossa laulavaa Muskaa ja motkottaa: hän ei tiedä mitään niin kamalaa kuin Muskan ääni laulussa *Kirjoi-ta postikorttiin*. Pidän omana tietonani, että minua taas rock-laulajattaren ääni kiinnostaa ja koen sen rajuna.

Oman maan populaarikulttuuri ja laulajien äänten värit ovat osa sosiaalis-ta ja henkilökohtaista muistiamme. Tämä kävi hyvin ilmi myös pääsiäislauan-tain televisioseurueeseemme keskusteluista. Seurueeseen kuului kymmenvuo-tias Linda, joka on asunut elämänsä ensimmäiset yhdeksän vuotta Sambiassa ja vasta vajaan vuoden Suomessa. Yritin selittää Lindalle, että kun olin nuori, äiti-ni inhosi Muskan ääntä – mutta asiaa oli tavattoman vaikea selittää hänelle ym-märrettävästi. Se seikka, että Linda on elänyt suurimman osan elämästään Afri-kassa jo yksin saa aikaan sen, ettei hän jaa samaa todellisuutta kanssani. Myös eri sukupolvien sosiaalinen todellisuus ja muisti saattaa poiketa toisistaan siinä määrin, että kuilua on vaikea ylittää.¹

Muistin käsite on oleellinen tutkijalle, joka lähestyy äänimaisemia kulttuu-rianalyyttisesti. Tässä artikkelissa kartoitan ensinnäkin äänimuistojen tutkimi-sen teoreettis-metodista ongelmakenttää. Käyn läpi kuulokulmia² sosiaalisen, kollektiivisen ja kulttuurisen muistin käsitteisiin. Toiseksi kuulostelen Acoustic Environments in Change -projektissa (AEC) kerättyä äänimuistoaineistoa. Suo-malainen tutkijaryhmä tutki kevään 2000 aikana johdollani kuuden eurooppa-laisen kylän äänimaisemia. AEC-tutkimuksemme seuraili 25 vuotta sitten Eu-roopassa kiertäneen kanadalaisen tutkimusretkikunnan jalanjälkiä, vaikkakin melko erilaisin teoreettis-metodisin selkärepuin varustettuna kuin kanadalai-nen hanke. Vuonna 1975 neljä World Soundscape -hankkeen (WSP) jäsentä pe-

rehtyi maaseutukyliin äänimaisemiin. He olivat kiinnostuneita erityisesti äänimaisemien ja sosiaalisten ja elinkeinoelämän rytmien välisistä suhteista ja valitsivat tutkimuskohteikseen ruotsalaisen Skruvin, eteläsaksalaisen Bissingenin, pohjoisitalialaisen Cembran, bretagnelaisen Lesconilin ja skotlantilaisen Dollarin kylät.³ AEC-projektiin lisättiin suomalaisiksi kohdekyläksi saaristokunta Nauvon kirkonkylä.⁴

Olen projektissamme asettanut tehtäväkseni äänimuistojen tutkimisen ja keskityinkin esimerkiksi haastatteluissa usein niihin. Loppupuolen kirjoituksestani käytän yhden, smoolantilaisessa pienteollisuuskylä Skruvissa tehdyn ryhmähaastattelun analyysiin ja sen esiin nostamiin sosiaalisen muistin, äänimaiseman tutkimisen ja yhteiskunnan muutoksen kannalta kiinnostaviin kysymyksiin.⁵ Käsittelyn kohteena ovat erityisesti haastattelupuheessa tapahtuvat kuulokulmien vaihdokset menneestä nykyisyyteen ja tulevaisuuteenkin.

Sosiaalinen ja kollektiivinen muisti

Marcel Proust kuvaa kirjasarjassaan *Kadonnutta aikaa etsimässä* useissa kohdin alussa mainitun kaltaisia, toisiinsa sovittamattomien muistien kohtaamisia. Vaikka päähenkilö Marcel ja de Guermantesin herttuatar ovatkin eläneet samassa sosiaalisessa maailmassa, heidän oli mahdotonta keskustella keskenään sen vuoksi, että Marcel irtaantui maailmasta 25 vuotta sitten ja herttuatar liittyi siihen vasta tämän jälkeen. Eri sukupolvien muistot saavat usein lausumattomien taustanarratiivien muodon.⁶ Vaikka sukupolvet olisivat läsnä samassa tilassa, he saattavat olla henkisesti, tunteidensa ja muistojensa tasolla eristyneitä toisistaan.

Kollektiivisen muistin voi käsittää arkielämän yleisiksi maamerkeiksi⁷ – siis myös äänimaamerkeiksi. Maamerkit koostuvat yksilöllisten muistelusten jaeuista sosiaalisista viitekehyksistä. Ne ovat kuin laskoksia muistin viuhkassa – eivät suinkaan mallisadun reseptejä.⁸ Sen vuoksi kollektiivinen muisti ei ole sama asia kuin kansallinen muisti, vaikka nämä saattavatkin jakaa samoja kuvia ja lainauksia. Kansallinen muisti pyrkii koostamaan yhtenäisen teleologisen juonen arkielämän muistoista. Sen sijaan kollektiivisen tai sosiaalisen muistin jae-

tut jokapäiväiset viitekehykset tarjoavat yksilöllisille muistoillemme vain suuntaviittoja, jotka saattavat johtaa useisiin narratiiveihin. Näillä narratiiveilla on tietty syntaksi, muttei yhtenäistä juonta.⁹ Myös äänimaisema on osa tätä jaettavaa sosiaalista viitekehystä, vaikka muistintutkijat eivät ole sitä pohdinnoisaan juurikaan maininneet.

Sosiaalisen ja kollektiivisen muistin tutkimuksen pioneerina pidetään sosiologi Maurice Halbwachsia.¹⁰ Halbwachs tutki ihmisen muistia läpeensä sosiaalisena: hänen mukaansa ihminen muistaa osana ryhmää, kuten perhettä, uskonnollista yhteisöä, työyhteisöä. Halbwachs ja Durkheimin muistipohdintoja on myöhemmin syytetty liiallisesta sosiaalisesta determinismistä. Psykologisia muistiteorioita on soimattu taas vastaavasti siitä, että ne ylikorostavat yksilön muistin mekanismeja, mikä johtaa liian atomistiseen muistikäsitykseen. Kuvaavaa onkin, että Halbwachs aloitti uransa filosofina, joka ihaili ranskalaisen yksilöllisen aikafilosofian perustajaa Henri Bergsonia, mutta vaihtoi esikuvansa myöhemmin Durkheimiin ja kouluttautui sosiologiksi.¹¹

Andreas Huyssen on kritikoinut vanhempia sosiologisia kollektiivisen muistin teorioita siitä, että niissä sosiaaliset ja ryhmien muistot käsitetään turhan vakaiiksi.¹² Niiden avulla ei saa otetta nykyisen mediakylläisen kulttuurimme dynamiikkaan ja ajallisuuksiin, muistiin, elettyyn aikaan tai unohtamiseen. Eri sosiaalisten ja etnisten ryhmien toisiinsa törmäävät ja yhä fragmentoituneemat muistin politiikat nostavat esiin kysymyksen, ovatko kollektiivisen muistin muodot yhä mahdollisia. Jos vastaus on ei, on kysyttävä seuraavaa: millaisia sosiaalisen ja kulttuurisen koheesion muotoja voidaan taata ilman kollektiivista muistia? Mediamuisti kun ei yksin riitä.¹³

Halbwachsia seuranneet tutkijat ovat yrittäneet eri tavoin ratkaista sosiaalisen ja yksilöllisen muistin yhteen nivomisen ongelmia. Barbara Misztal on tuoreessa yhteenvedossaan sosiaalisen muistin teorioista kaavaillut *intersubjektivistista*, yksilöiden välistä näkökulmaa aiheeseen.¹⁴ Tällöin muistoja ei käsitellä yksinomaan sosiaalisesti määräytyneinä: yksilöitä ei näin alisteta kokonaan kollektiivisuuden ”pakkopaitaan”. Misztal ei myöskään allekirjoita näkemystä täysin yksilöllisestä, atomisoituneesta sosiaalisesta järjestyksestä, jossa ei ymmärretä ihmisten välisiä vuorovaikutussuhteita ja niiden sosiaalista perustaa. Muisti kylläkin välittyy ja organisoituu sosiaalisesti, mutta yksilöllisten muistien

yhdenmukaistaminen ei käy päinsä.¹⁵ Kun muistin intersubjektiivisuutta korostetaan, tähdentyy myös se, että jonkin ryhmän kollektiivinen muisti ei suinkaan muodostu ryhmän yksilöjäsenten henkilökohtaisten muistojen yhteenlasketusta summasta, vaan se sisältää vain ne muistot, jotka ryhmän jäsenet jakavat.¹⁶ Joel Candau puhuu samasta asiasta ehdottaessaan, että on turvallista olettaa, että tietyt muistomuodostelmat ovat ihmisyyhteisöille tyypillisiä. Näiden muodostelmien sisällä jokainen yksilö omaa tietyt muistamisen tapansa, jotka riippuvat hänen ainoalaatuisesta historiastaan, kehityksestään ja aivojensa organisoitumisesta. Siksi kollektiivinen muistikaan ei koskaan ole yksiaäninen vaan se muodostuu monista risteilevistä muistoista.¹⁷

Yhä useammin tunnustetaan, ettei muisti ole kokonaan manipuloitavissa. Sekä virallinen muistaminen että sosiaalinen kokemus ovat olennaisia muistin elementtejä.¹⁸ Edellä mainituista lähtökohdista on syntynyt *muistin dynaamisuutta* korostava tutkimussuuntaus, jossa muistamista ei redusoida eliitin manipulaation instrumentiksi, jonka tarkoitus on vain kontrolloida ”alempia luokkia” ja vähemmistöjä. Dynaamikot sijoittavat muistin ylhäältä päin annetun ideologian ja vaihtoehtoisten kokemuksen ymmärtämisen tapojen *välitilaan*.¹⁹ Kollektiivista muistia koskevia pohdintoja on siis kehitetty suuntaan, jossa korostuvat toimijuus, muistin ajalliset dimensiot sekä sosiaalisten identiteettien historiallisuus. Tällöin kollektiivista muistia analysoidaan ”aktiivisena ymmärtämisen prosessina aikojen halki”.²⁰ Lähtökohdaksi otetaan ryhmien tai yksilöiden muistot ja tutkitaan, kuinka ne voisivat liittyä laajempiin kulttuurisiin yhteyksiin.²¹

Barbara Misztal päätyykin määrittelemään kollektiivisen muistin – ja samalla sosiaalisen muistin, koska hän ei erottele niitä toisistaan – seuraavasti: ”Kollektiivinen muisti on ryhmän representaatio menneisyydestään – sekä siitä menneestä, jonka ryhmä jakaa keskenään että menneestä, jota se yhdessä rituaalisesti muistaa: se aktivoi ja antaa sisältöä ryhmän identiteetille, sen nykyisille olosuhteille ja tulevaisuuden näkymille.”²²

Misztalin määritelmä on varsin käypä nykyisenkin artikkelin tarpeisiin siksin, että tässä käytän materiaalina haastattelua, jossa ihan konkreettisesti on läsnä ryhmä pitkään samalla paikkakunnalla (Skruvissa) asuneita ja samoissa (työväen)yhdistyksissä ja piireissä toimineita ihmisiä. He rakentavat yhdessä

haastattelijan kanssa representaatiota paikkakunnan äänellisestä menneisyydestä ja nykyisyydestä sekä antavat muistoille merkityksiä.

Kulttuurinen muisti

Elokuvatutkija Annette Kuhn on kirjassaan *An Everyday Magic: Cinema and Cultural Memory* jäljittänyt henkilökohtaisen ja kollektiivisen muistin kohtaamista tavoin, jotka tarjoavat ideoita myös äänen arkisen historian tutkijoille.²³ Kuhn kertoo tehneensä *etnohistoriallista* tutkimusta elokuvista, elokuvissa käymisestä ja siitä, mitä ne merkitsivät 1930-luvulla eläneille briteille. Hänen projektissaan on haastateltu laajalti ihmisiä Englannin eri paikkakunnilla.

Kuten Kuhnin kirjan otsikosta käy ilmi, hän käyttää mieluummin termiä *kulttuurinen muisti* kuin kollektiivinen tai sosiaalinen muisti. Hän ei ymmärtääkseni erota näitä käsitteitä toisistaan eikä kommentoi näiden käsitteiden yhtäläisyyksiä ja eroja lainkaan. Misztal taas erottaa ensin alkuun ja kirjansa sanastossa kulttuurisen muistin kollektiivisesta ja sosiaalisesta muistista.²⁴ Hänen mukaansa kulttuurinen muisti rakennetaan ”kulttuurisista muodoista” (*cultural forms*) ja siten se viittaa sellaisten tapahtumien muistamiseen, joista meillä ei välttämättä ole ensikäden tietoa. Tällaisia kulttuurisia muotoja välittävät Misztalin mukaan sosiaaliset instituutiot ja kulttuuriset artefaktit, kuten elokuvat, monumentit, patsaat ja muistoesineet. Kulttuurinen muisti voi hänen mielestään olla olemassa myös erillään kantajistaan.²⁵ Tällaisia kohteita voidaan huysseni-läisittäin analysoida myös ”muistin kulttuurina” (*culture of memory*).²⁶

Misztalin kantaa voi myös kritisoida: taideteosten autonomista olemassaoloa erillään kantajistaan ei suinkaan ole yksinkertaista todentaa. Misztal myös horjuu selvästi kannassaan, sillä samalla kun hän mainitsee, että kulttuurinen muisti on läsnä myös seremonioissa, festivaaleissa ja riiteissä, hän siirtyy lähes huomaamatta käsittelemään kulttuurista muistia yhtenä kollektiivisen muistin alalajina.²⁷ Tämä saattaa lopulta olla parempi ratkaisu verrattuna siihen, että kulttuurista muistia käsitellään jotenkin yleisestä sosiaalisesta muistista merkittävästi poikkeavana tyyppinä.

Kuhn tarkastelee muistin tuottamista tarinoiden kertomisen prosessissa – tarinoiden, jotka ovat sekä henkilökohtaisia että jaettuja. Hänenkin tapaukseen on mahdotonta eritellä työssä analysoitua muistamista sosiaalisesta muistista silloin, kun hän puhuu 1930-luvulla eläneiden brittilielokuvan katsojien ensikäden tiedosta, menneisyyden tuottamisesta haastatteluissa ja tutkimuskoh- taamisissa eli tietyssä kontekstissa.

Sananen metodeista ja aineistosta

Kollektiivisille muistin viitekehyksille on tyypillistä se, että ihminen huomaa ne vasta silloin, kun on etääntymässä yhteisöstä tai kun ilmiöt ovat häviämässä. Usein kollektiivinen muisti (ja kulttuurinenkin) aktualisoituu vasta silloin, kun on oikeastaan liian myöhäistä: Turun sinappia ei ehtinyt kansanliikekään pe- lastaa.²⁸

Tähän liittyy seikka, jonka vuoksi äänimaisematutkija ei voi seurata orjalli- sesti Kuhnin jalanjäljissä. Muistin tutkijat ovat huomanneet, että muistin kate- gorisointiprinsipiistä johtuen ihmiset muistavat paremmin normaalista poik- keavan ja uuden.²⁹ Senkin vuoksi tavanomainen muistaminen tarvitsee 'shokin', jossa tavanomainen häviää, ja sen vuoksi nousee havaintojen keskiöön. Kuh- nille on oleellinen se hetki, jolloin ihmiset tulevat kontaktiin elokuvan kanssa – mukaan lukien elokuvaan käveleminen tai matkustaminen. Elokuvissa käymi- nen, tavanomaisuudestaan huolimatta, on aina ollut jotakin erityistä, kun taas äänimaisemat ympäröivät ihmisiä koko ajan.³⁰

Näistä varoituksen sanoista huolimatta Kuhnin tarkastelutavat tarjoavat *Acoustic Environments in Change* -projektillemme selkeää vetoapua. Kuhn tar- kastelee muistin tuottamista tarinoiden kertomisen prosesseissa. Meidänkin tutkimuksemme on yhtä paljon muistista kuin äänistä: nämä kaksi sidotaan yh- teen äänimuistiksi samalla tavalla kuin Kuhn tutkii elokuva(teatteri)muistia (*ci- nema memory*). Hän käyttää toisaalta haastatteluissa saamaansa tietoa "data- na", joka tuottaa näkemyksiä elokuvissa käymisestä ja elokuvakulttuurista ih- misten arkielämässä 1930-luvulla. Toisaalta aineistoa luetaan diskursiivisesti ja yritetään valaista elokuvamuistin luonnetta ja toimintaa.

Kanadalainen WSP-projekti tutki 1970-luvulla esimerkiksi Vancouverin ja viiden eurooppalaisen kylän menneitä äänimaisemia. Menneisyyttä he sanovat tutkineensa muun muassa haastatteluin, arkistojen avulla, kirjallisuudesta löytyneiden ”korvintodistajien” kirjoitusten kautta sekä vanhoja, katoamassa olevia ääniä nauhoittaen.³¹ Kirjasta *Five Village Soundscapes* löytyy myös taulukointa jo kadonneista äänistä sekä kronologisia karttoja liikennevälineitten ilmaantumisesta eri kyliin.³² Oma lähestymistapani eurooppalaisten äänimuistojen tutkimuksessa poikkesi tästä esimerkiksi siinä, että olin kiinnostunut myös menneisyyden ja muistojen rakentamisesta, siitä *miten* ääniä muisteltiin.

WSP:n menneisyyden tutkimuksen kiinnostavin metodinen kokeilu on kuvattu edellä mainitun kirjan loppupuolella, johon on painettu osa skotlantilaisessa Dollarin kylässä asuvan lakimies David Grahamin haastattelusta. Haastattelun tekee poikkeukselliseksi se, että Graham oli viety puhutettavaksi erinäisiin paikkoihin, esimerkiksi 1960-luvulla toimintansa lopettaneen rautatieaseman tienoolle, jonka menneestä äänimaisemasta Graham puhui harvinaisen ilmaisuvoimaisesti.

Vaikuttaa siltä, kuin WSP olisi ennakoanut ääniantropologi Steven Feldin akustemologian eli akustisen epistemologian ideoita, jotka pohjautuvat muun muassa Edward Caseyn ajatuksiin.³³ Feld puhuu aistien, paikkojen ja tietämissen yhteen nivoutumisesta. Erilaisissa paikoissa ja äänimaisemissa elävät tietävät maailman eri tavoin, sillä aistit rakentavat paikkaa samalla kun paikkaan rakentuu merkityksiä: ”*as senses make place, places make sense.*”³⁴ Tietyssä paikassa tai sen halki kulkiessaan keho tuo oman paikallisen menneisyytensä nykyiseen kokemukseen: kehon paikallishistoria on kirjaimellisesti paikkojen historiaa.³⁵

Aistien muistin tutkiminen ja muistelemisen käynnistäminen on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Oman AEC-projektimme kokeiluihin kuului osin ranskalaisen Grenoblen arkkitehtikorkeakoulun äänilaboratorio CRES-SON:in kehittämälle tilallistetulle kuuntelulle perustuva metodi, jossa haastattelija ja haastateltava kävelevät yhdessä jälkimmäisen valitsemaa mielireittiä pitkin.³⁶ Meidän kehittämässämme versiossa haastateltava kertoo itselleen merkityksellisistä menneistä äänimaisemista, jolloin yhdessä kävellessä syntyy mielenkiintoista dialogia ja paikallistunutta muisteluaineistoa.

Tässä artikkelissa käytän kuitenkin aineistona toisentyypistä eli ryhmähaastattelussa tuotettua muistelua. Peräkkäiset haastattelut ja ryhmähaastattelut ovatkin osoittautuneet projektissamme onnistuneiksi tavoiksi ”metsästää sosiaalista muistia.”³⁷ Analysoidun ryhmähaastattelun tein helmikuussa 2000 yhdessä mediataiteen opiskelija Emmi Tavelan kanssa Skruvissa. Skruv on smoolantilainen pienteollisuuskylä, joka kuuluu yhdessä Ljuderin kanssa 1700 asukkaan kuntakokonaisuuteen. Skruvin alueella asukkaita oli vain 550. Haastattelussa oli läsnä neljä skruvilaista. Eläkeläispariskunnan, jonka omakotitalossa tapasimme, osapuolista vaimo Asta oli syntynyt 1939 ja toiminut hoitoalalla, ja hänen miehensä Kalle (s. 1934), oli ollut lasi- ja metallityöntekijä. Jan (s. 1944) oli muuttanut Skruviin Tukholmasta vuonna 1976 ja toimi haastatteluhetkellä kaivinkoneenkuljettajana. Ove (s. 1928) oli eläkkeellä oleva rautatieläinen.

Ryhmähaastattelu asettaa tutkimukselle myös omat mielenkiintoiset haasteensa. Tässä tapauksessa ryhmä muotoutui luontevasti siten, että pariskunta, jota alunperin lähdimme haastattelemaan, oli omatoimisesti hankkinut paikalle tuttaviaan. Kaikki haastateltavat toimivat aktiivisesti paikkakunnan yhdistyselämässä, erityisesti työväenyhdistyksissä. Vaikkei asiasta varsinaisesti ollut puhetta, minulle jäi se vaikutelma, ettei tämä neljän hengen ryhmä ollut ensimmäistä kertaa koolla rupattelemassa.

Ryhmähaastattelun avulla on pidetty mahdollisena tutkia niin faktuaalista informaatiota, normeja ja ihanteita, ryhmän sisäistä vuorovaikutusta ja kommunikaatiota kuin myös niitä kulttuurisia jäsennyksiä, joita ryhmät edustavat.³⁸ Jos ja kun näen sosiaalisen muistin dynaamisena ilmiönä, ryhmähaastattelussa on mielestäni mahdollista tavoitella sitä ymmärtämisen paikkaa, jossa pieni ryhmä haastattelun tekohetkellä on menneisyyden ymmärtämisen prosessissaan. Tämänkertaisessa analyysissäni otan toki huomioon ryhmän sisäisen kommunikaation ja osallistujien tavat olla mukana haastattelussa, mutta keskityn niihin tapoihin, joilla ryhmä muistelee ja rakentaa Skruvin kylän äänellistä menneisyyttä: kuinka ryhmässä neuvotellaan ja jäsennetään moniäänistä todellisuutta tunteella ja järjellä? Kuinka ryhmäläiset antavat sisältöä pienen ryhmänsä identiteetille, nykytilanteelle ja tulevaisuudelle? Ryhmä päätyy toki melko usein likimääräiseen yksimielisyyteen, mutta toisaalta mielenkiintoisia ovat ne hienovaraiset keinot, joilla näillä eroista neuvotellaan ja joilla ryhmän

Kirjoittaja ja mediataiteen opiskelija Emmi Tavela keskustelevat Skruvissa haastateltavien kanssa äänimuistoista vuonna 2000. (Kuva: Helmi Järviluoma)

jäsenet tuovat esiin vastakkaisia kuulemuksiaan.

Ryhmä luo muistellessaan ikään kuin suhteen johonkin historian tapahtumaan tai kokonaisuuteen. Kerronnallistaminen viittaa sekä menneisyyttä koskevan tarinan kertomiseen että kerrontaan menneen suhteesta nykyisyyteen: kyse on yhtäaikaisesta yrityksestä ymmärtää, tulkita ja kertoa tarina, jossa on jotakin järkeä ja joka on kiinnostava.³⁹ Tällöin käy ymmärrettäväksi, että samasta materiaalista voi kutoutua monta tarinaa. Muistamisesta tulee prosessuaalinen toiminto, jossa ihmiset jatkuvasti muuntavat tuottamiaan muistoja.⁴⁰

Muistihaastatteluista on mahdollista löytää erilaisia diskursiivisia rekistereitä, joiden avulla voi tarkastella sitä, miten kertoja sijoittaa itsensä kertomukseen tai narraatioon. Annette Kuhn käyttää rekistereistä seuraavia nimityksiä: 1) toistava (*repetitive*), 2) anekdoiva (*anecdotal*), 3) persoonaton (*impersonal*) ja 4) mennyt/nykyinen (*past/present*).⁴¹ Olen tässä valinnut erityisen kiinnostuksen kohteeksi Kuhnin viimeisen, ajan organisoitumista koskevan rekisterin. Kiinnostavaa on kuitenkin myös se, miten eri rekistereiden välillä liikutaan. Kuhnin mukaan näyttäisi siltä, että sukupuoli, luokalla ja alueellisilla eroilla on

merkitystä. Anekdootteja kertovat suhteellisen harvat, mutta sitäkin paremmat tarinankertojat. Esimerkiksi Skruvissa tekemässäni ryhmähaastattelussa naispuolisella osallistujalla eli Astalla tuntui olevan tarina kerrottavanaan jokaisesta muistin pysähdyspaikasta. Kuhn väittää, että persoonaton kerrontatapa on yleisempää keskiluokkaisten miesten kategoriassa. Haastattelemanি ryhmä oli toiminut enemmänkin työväenluokkaisissa ammateissa ja olin huomaavinani, että haastattelun edetessä pidemmälle miehet alkoivat kertoa anekdootteja ja kaskuja. Lähes koko haastattelun ajan melko lailla hiljaa pysytellyt rautatievirkamies lisäili pitkin matkaa haastattelun höysteeksi humoristisia huomautuksia, ja kertoi loppupuolella pitkiäkin anekdootteja Skruviin verrattain vähän aikaa sitten ilmestyneiden kirkonkellojen kauheasta äänestä.

Mennyt, siltä väliltä ja tuleva

Skruvin ryhmähaastattelussa ja muussakin AEC-aineistossa yleinen puhetapa on vertailu, jossa verrataan menneitä ja nykyisiä asiantiloja. Tällainen kerronta voi olla etäännytettyä havainnointia, mutta toisaalta tässä rekisterissä voi olla myös syvällistä muistelua ja yksityiskohtia siitä, mitä muistetaan.⁴² Oraalisesti välittyvien elämäntarinoiden tutkijat ovatkin kiinnittäneet huomiota tapoihin, joilla aika organisoituu muistidiskurssissa. ”Informantit” usein liikkuvat tai matkaavat edestakaisin menneiden ja nykyisten kuulokulmien välillä kiinnittämättä siihen sen kummemmin huomiota. Menneisyyden ja nykyisyyden välillä liikutaan montaashimaisesti ja äkillisiäkin kuulokulman vaihdoksia tehden.⁴³

Seuraavassa tapahtuu tällainen kuulokulman vaihdos ryhmähaastattelulle tyypillisen polyfonisesti. Keskustelu alkaa nykyisyydestä, käväisee menneessä ja palaa takaisin nykyisyyteen. Ensimmäisen esimerkin (esim. 1) keskustelu käydään haastattelun alkupuolella ja se alkaa, kun kyselen Skruvissa asuminen hyviä ja huonoja puolia. Rauhallisuus mainitaan sekä ensimmäisenä hyvänä puolenä (”Det är lungt”) että negatiivisena asiana (”Ibland för lungt”). Sen jälkeen, kun luonnossa, metsissä ja järvillä kuultavat äänet on kehuttu, kysyn, mitkä ovat Skruvin miellyttävimmät äänet. Kalle aloittaa linnunlaulusta (rivi 3), mutta keskustelu saa välittömästi uuden käänteen:

Esimerkki 1.

- 1 Helmi: Vilka är de mest trevliga eller angenäma ljud i Skruv för er
- 2 Jan: (Skrattar)
- 3 Kalle: (--) fågelljud
- 4 Jan: [Ja-a
- 5 Kalle: [Absolut, det är det
- 6 Jan: Ja-a
- 7 Asta: Ja förut var det ju de här signalerna som gick på bryggeriet och glasbruket.
- 8 Det är borttröjda bägge, va?
- 9 Kalle: Det är bortdröj... Men vi hade ju ångsågen glasbruket, bryggeriet (--)
- 10 Asta: Det var ju härligt och höra, jo=
- 11 Kalle: =Och man hade till och med [skolan
- 12 Asta: [Ja, då visste man att då var dom på väg in och äta
- 13 Det visste man nog
- 14 Kalle: det hör man ju inte i dag, ändå vi bor granne med skolan här. Och sin barn härborta
- 15 Asta: Barnen har ju vi här, vi har ju skolgården precis (P) på baksidan
- 16 Kalle: Ja
- 17 Jan: Skolan ligger precis bakom här, så
- 18 Asta: Bakom här
- 19 Kalle: Det är helt fantastiskt
- 20 Jan: Ja
- 21 Asta: Så det är ju det bästa utav allt. Jag tror inte jag hade stannat i Skruv om inte vi hade haft barnen här

Tässä esimerkissä ovat jo haastattelijoille esiteltyinä ja pöytään katettuina ne teemat, jotka toistuvat ja rakentuvat eri tavoin useissa kohden haastattelua. Yhtäältä tuodaan esiin menneisyyden ääniä ja signaaleja ja luonnehditaan niiden laatua ja merkityksiä esimerkiksi kyläläisten elämän rytmittäjinä. Toisaalta mennyttä verrataan nykyiseen, ja kuten hämmästyttävän usein tämän haastattelun kuluessa, keskustelu päättyy lasten äänten myönteisten merkitysten korostamiseen.

Asta, eli Kallen vaimo, vaihtaa linnunlauluaiheen (rivi 7) ja ryhtyy puhumaan menneestä ja tehtaanpillien signaaleista. Aviomies alkaa luetella erilaisia paikkoja, joista signaaleja kuului: höyrysaha, lasitehdas ja panimo (rivi 9). Asta luonnehtii signaalien kuulemiselämäystä ihanaksi (rivi 10) ja polyfoninen dialogi miehen kanssa jatkuu: Asta kertoo, mitä tehtaanpillin kuuleminen merkitsi. Kalle on jo siirtynyt koulunkelloihin, kun Asta selostaa, että tehtaanpillin soimisesta tiesi, että 'he' – tehtaan työntekijät, mahdollisesti aviomiehet – olivat matkalla kotiin syömään.

Lasinpuhallusta Skruvin lasitehtaalla vuonna 2000. (Kuva: AEC-projektin arkisto)

Esimerkissä yksi esiteltyjen keskustelujen jälkeen, myöhemmässä vaiheessa haastattelua muuten vielä tarkastin, että ymmärsin oikein: Asta piti pillien äänistä. Vastaus on myönteinen. "Det gillade jag, det gillade jag" ja Kalle jatkaa tästä suoraan: "Ja, det var, det var mycket liv." Eli äänistä pitäminen linkittyy pariskunnan yhteistyönä siihen, että kylässä oli tuohon aikaan paljon elämää, ja että "silloin tiesi, että nyt on tauko, nyt he aloittavat työnsä, sitten se soi, ja ajetaan kotiin päivälliselle."⁴⁴ Tehtaan pillin äänten mukaan oli mahdollista seurata tehtaalaisten elämää tarkalleen.

Olen aiemmissa yhteyksissä kirjoittanut siitä mielenkiintoisesta ilmiöstä, että skruvilaiset eivät tuntuneet pystyvän tarkkaan kertomaan, milloin tehtaiden pillit lakkasivat soimasta.⁴⁵ Kerätessämme aineistoamme vuonna 2000 Skruvin tehtaat humisivat edelleen, mutta vuoden 1975 tärkeät äänisignaalit, tehtaiden pillit, olivat 25 vuodessa hävinneet. Kun kyselimme skruvilaisilta, milloin vihellykset tarkkaan ottaen hävisivät, vastausten kirjo ulottui 1960-luvun alusta 1990-luvulle saakka. Todennäköisesti paikkansa pitävintä tietoa saatiin panimosta, jonka työntekijöiden mukaan pillit pysäytettiin tehtaan konkurssin yhteydessä 1981, eikä niitä enää käynnistetty. Olen tehnyt tästä sen johtopäätöksen, että kollektiivinen huonomuistisuus tai toisin muistaminen on yhtä mielenkiintoista kuin muistaminenkin: ryhmät ja yhteisöt kun rakentavat identiteettejään yhtä lailla unohtamiselle kuin muistamisellekin.⁴⁶ Tietoisuutemme muistamisen ja itse tapahtuman välissä kuluneen ajan pituudesta vaihtelee.⁴⁷

Myös tietoisuus äänestä ja sen kokeminen on altis toisin muistamiselle ja

vaihtelulle. On vaikeaa uskoa, ettei kukaan skruvilainen olisi kokenut tehtaan pillien ääntä negatiivisesti "Helvetinkoiran ulvontana" kuten teki satakunta kilometriä Skruvista etelään asunut ja Tanskassa syntynyt Axel Sandemose.⁴⁸ Hänelle tehtaan aamumerkki muistutti pahojen henkien haastetta kirkonkelloille: "Se murtautui harmaisiin talviaamuihin kuin Helvetinkoiran ulvonta, ja se verhosi kuin sumuun ja sateeseen säteilevimmänkin kesäaamun."⁴⁹ Sandemose kuvailee mielenkiintoisesti myös havaintojaan ja kokemustaan tehtaanpillin äänestä (samanlaisena Ruotsissa ja Suomessakin kautta aikojen kaikuunutta ja hälytyssireeniä muistuttanutta):

Tuohon brutaaliin sireeniin, jonka ääni vyöryi joka aamu kaupungin ylle, minä olen aina suhtautunut pelolla ja vihalla ja oudolla kaihtavalla melankolialla -- sillä se ei ollut ainoastaan väkivaltainen, se oli myös surullinen, ja päätti joka kerta mylvintänsä raskasmieliseen laskevaan valitukseen. Sen raastava uhka herätti varhain protestini kaikkea sellaista vastaan, minkä täytyy tapahtua täsmällisesti, se vaikuttaa minussa vieläkin siten, että ensimmäinen reaktioni kohteliaaseen kutsuun on kielteinen.⁵⁰

Sandemose muistaa kirjoittamishetkellä kuulohavaintonsa yksityiskohtaisesti ja pystyy välittämään ja pukemaan sanoiksi omat kokemuksensa uhkaavasta äänestä, joka aiheutti tunteita pelosta ja vihasta melankoliaan. Myös Asta pystyi muistamaan oman menneen kuulohavaintonsa ja kuvaamaan haastattelussa kokemustaan laadullisesti: tehtaanpillien signaalit olivat ihania. Sandemosen ja Astan kuvaukset tehtaanpillien äänestä ovat poikkeuksellisia, sillä harvat ihmiset tuntuvat olleen tietoisia koko pilleistä: ne olivat rutiinia, luonteva osa jokapäiväistä elämää. Myös pillien mylvinnän katoaminen ja äänen unohtaminen on ollut luontevaa. Vaikuttaa siltä, etteivät kovin monet ihmiset ole kuunnelleet pillejä, he ovat vain kuulleet ne.

Myös Sandemosen viimeinen lause on mielenkiintoinen. Sandemose reagoi juuri siihen äänelliseen vallankäyttöön ja sosioakustiseen hierarkiaan, jota tehtaanpillien on Skruvinkin kaltaisessa pienteollisuusyhteisössä täytynyt edustaa. Voi vain arvailla, miksei kukaan skruvilaisista enää muistellut tehtaanpillejä pahalla. Tehtaanpillien vihellykset ainakin edustivat skruvilaisille "menneitä aikoja". Monet haastateltavat kommentoivat, etteivät he enää tarvitse pillejä: onhan kellokortit keksitty. Korkeintaan juuri ennen kesälomia joku veijari saattaa löytää panimon pillin nappulan ja painaa sitä. Siten pillit saavat myös edustaa aikaa, jolloin työ ja vapaa-aika erottuivat tiukemmin toisistaan. "Helvetinkoirien

ulvonta” oli lakannut, mutta haastateltavien mukaan tehdastyö oli myös tullut huomattavasti pakkotahtisemmaksi ja tauot olivat lyhentyneet.

”Kaipaen eniten lasten ääniä illalla”

Ensi silmäyksellä nostalgia on kaipuuta paikkaan, mutta itse asiassa nostalgikko kaipaakin toiseen aikaan: lapsuuden aikaan, uniemme hitaisiin rytmeihin.

Svetlana Boym

Ensimmäisessä haastatteluesimerkissä (esim. 1) Kalle siirtyy yhdessä lauseessa (rivi 14) kätevästi menneestä nykyisyyteen: koulun kelloja ei enää kuulu, vaikka perhe asuu koulun naapurissa. Koko ryhmä siirtyy puhumaan lasten äänten positiivisista merkityksistä. Astalle lähellä taloa liikkuvat lapset ovat jopa niin merkityksellisiä, että hän väittää, että olisi jo aikoja muuttanut kylästä pois, ellei lapsia olisi ollut. Tietyllä tavalla Astan voi lukea myös puhuvan vaihtoehtoisesta nykyisyydestä tai vihjauksena tulevaisuudesta: ehkä on mahdollista, että jos nämä ”kaikista äänistä parhaat”, lasten äänet, häviävät, hänkin muuttaa.

Lasten äänten vähyteen kylässä palataan haastattelun kuluessa useaan kertaan. Kun myöhemmässä vaiheessa haastattelua kyselen Janilta äänistä, joita hän kuulee päivittäin työssään kaivinkoneenkuljettajana, Asta otaksuu, että tämän on mukava tulla kotiin kaikkien työn äänten jälkeen. Jan kyllä myöntää tämän jotakuinkin ironisesti, nauraen (rivi 1): kyllä, onhan se mukavaa palata kotiin, kun yhteisössä on hiljaista. Hän palaa lasten äänten puuttumiseen (rivit 3–4):

Esimerkki 2.

1	Jan:	Ja, det är, det är skönt och komma hem när det är tyst på samhället (skrattar)
2	Helmi:	Mm
3	Jan:	Så det är (--) men det är klart, visst saknar man dom här. Det jag saknar mest,
4		det är ju alltså barn, barnljuden på kvällarna
5	Asta:	Mm
6	Kalle:	Jaa
7	Helmi:	Ahaa
8	Jan:	Förr hörde man ju alltid att det var några ungar och, som lekte nånstans, va?
9	Asta:	Jaa, ja visst.

- 10 Jan: Så man hörde även när det blev mörkt va, men det är (--)
 11 Asta: Det hörs aldrig nu=
 12 Jan: =det är nästan helt borta

Jan ja Asta rakentavat yhteistyössä kuvan nykyisistä hiljaisista illoista (rivit 3–12). Jan tuo esiin selkeänä kontrastina menneen (rivi 8): ”Ennenhän kuuli aina että jotkut mukulat leikkivät jossakin, vai mitä?” Astan vahvistettua asian (rivi 9) Jan kuvailee vielä äänten kuulumista pimeään lankeamisen jälkeenkin. Sama asia tulee esiin myös kolmannessa (rivit 4–7) ja neljännessä esimerkissä (rivit 1–4).

Lasten äänten häviäminen ja keskittyminen lähinnä talvisin jääkiekkokaukalon ympärille surettaa haastateltavia. Syyksi löydetään se, että lapset katsovat sisällä teeveetä ja pelaavat tietokone- ja tv-pelejä:

Esimerkki 3.

- 1 Asta: Det var ju helt annat folkrörelse här på 70–80 -talet än vad det är i dag.
 2 Jan: Joo samhället har blivit tystare
 3 Asta: [(vi) blivit lite äldre allihopa
 4 Jan: [samhället har ju blivit mycket tystare på kvällarna (...) Men det har ju o göra med
 5 att ungarna sitter [hemma och
 6 Kalle: [o med dator och TV-spelar
 7 Jan: så efter mörkrets inbrott så är det ju inte mycket ljud
 8 Asta: (det är ju lugnt
 9 Jan: det är nån bil som går då och då
 10 Asta: På 70-talet, tänkte jag nog igår kväll, det var ju några som drov motorcylar
 11 Jan: (skrattar)
 12 Kalle: (--)
 13 Asta: kom ihåg Willy han drog det var härligt o höra när han drov (--) vägen och tillbaka

Ryhmän muistelussa 1970- ja 1980-lukujen Skruv rakentuu vilkkaaksi paikaksi, jossa ihmiset liikkuvat ja pitävät ääntä ulkona. Astan mennyttä vilkkautta koskevaa kommenttia (rivi 1) seuraa Janin toteamus (rivi 2) siitä, että ”yhteiskunnasta” on tullut hiljaisempi. Asta saa väliin (rivi 3) tarjottua yhtä mahdollista tulkintaa, jonka mukaan hiljentyminen voisi johtua myös ryhmän jäsenten (tai yhteisön jäsenten) vanhenemisesta, mutta tulkinta ei ota tulta. Jan tulkitsee yhteisön hiljenemisen johtuvan siitä, että lapset istuvat sisällä (rivi 4) ja Kalle suoraan ryntää täydentämään lauseen tietokoneilla ja tv-peleillä (rivi 6). Jan jat-

kaa pimeiden iltojen kuvailua, kunnes Asta palaa (rivi 10) jälleen 1970-luvulle. Hän kuvailee eloisasti sitä, kuinka hän muistaa, miten ”oli ihanaa kuulla”, kun Willy-nuorukainen ”ajeli edestakaisin” (rivi 13).

Asta käyttää tässä kuten useassa muussakin kohtaa *suoraa viittausta omaan muistamiseensa*: hän viittaa omaan muistelutyöhönsä edellisenä iltana: ”ajatelin eilen illalla”, ”muistin Willyn”. Seuraavassa, neljännessä esimerkissä (esim. 4), hän viittaa oman perheensä historiaan ja nykypäivään verratessaan nykypäivän ja entispäivän Skruvin äänimaisemaa: ”muistan kuinka pojat kasvoivat” (rivi 1). Gaston Bachelard onkin bergsonilaisittain todennut, että ihmiset muistavat parhaiten ne tapahtumat, jotka sattuvat yksin heidän omassa elämässään tapahtuneiden merkityksellisten seikkojen kanssa. Ihmisen ajantaju toimii tällä tavoin. Harvemmin asioita muistetaan muuten kuin suhteuttamalla ne oman elämän tärkeisiin hetkiin.

Esimerkki 4.

1	Asta:	Ja, men jag kommer ihåg (--) pojke växte upp, den äldste är ju förti nu, den andra
2		tretrisju och den yngste är tretti, men dom goda tiderna, dom lekte här och med Eva
3		och det, det var ju liv och rörelse till klockan tio om kvällarna. Nu hörs det aldrig
4		några ljud.
5	Kalle:	[Mm
6	Ove:	[Ja
7	Jan:	Näe
8	Ove:	En annan, man var ju på idrottsplatsen[och höll på
9	Jan:	[ja ja visst
10	Ove:	Friidrott och fotboll och det hela på kvällarna
11	Asta:	Ja man hörde ju de där barnljuden, de här härliga ljuden, dom skratade och
12		dom (--) ja.

Asta muistaa, kuinka pojat kasvoivat [leikkien] ja vertailun vuoksi palaa nykypäivään ja jakaa meidänkin kanssamme tiedon siitä, kuinka vanhoja kolme poikaa ovat tällä hetkellä (rivit 1–2). Tästä hän siirtyy taas menneeseen mielenkiintoisen välikkeen kautta: ”mutta niinä hyvinä aikoina” -ilmaisun avulla: hyvinä aikoina ”ne leikkivät ulkona Evan kanssa ja oli elämää ja liikettä kello kymmeneen saakka iltaisin. Nyt ei kuulu milloinkaan mitään ääniä” (rivit 2–4). Kaik-

ki läsnäolijat yhtyvät Astan kertomukseen ja vahvistavat sen. Ove saa tilaisuuden jatkaa urheiluteemalla, jota hän yritti tuoda esiin jo aiemmin. Tällä kertaa hän kertoo urheilupaikan vilkkaudesta ennen vanhaan. Asta kuvailee omaan tyyliinsä eloisasti omaa kokemustaan siitä, millaisia nuo äänet olivat: kuultiin ”niitä lastenääniä” ja kun hän menee syvemmälle kokemukseensa, äänet tulevat lähemmäksi, ne ovat jo ”näitä ihania ääniä”, ”ne nauroivat” (rivit 11–12). Asta käyttää muutenkin haastattelussa ilman muuta eniten anekdoivaa diskursiivista rekisteriä.

”Ei, kyllä on todella sääli että kaikki äänet häviävät” – kylätien hiljaisuus

Useissakin kohden haastattelua, kuten aivan kolmannen esimerkin alussa (”Det var ju helt annat folkrörelse här på 70–80 -talet än vad det är i dag”) ryhmäläiset keskittyvät käsittelemään koko kylän huomattavaa hiljenemistä siirryttäessä 1970-luvulta nykypäivään. Tämä nousee haastattelun ehkä tärkeimmäksi teemaksi ryhmän aktiivisen muistelutyön tuloksena. Me haastattelijat emme linkitä äänikysymyksiämme niinkään yhteiskunnan muutokseen: haastateltavat tekevät sen itse aivan luontevasti.

Kylän äänistä siirrytään luontevasti kaikenmaailman aktiviteetteihin, joita pienessä kylässä aiemmin oli: tehtaات, kaupat, kahvilat, elokuvateatterit, tanssipaiكات, pankit ja palvelut luetellaan yksityiskohtaisesti ja sijoitetaan vielä vanhasta muistista kylän kartalle. Yhteisvoimin myös yritetään muistella, milloin mikin näistä palveluista hävisi kylästä. Skruvissa on haasteltavien muistin aikana toiminut kolme lihakauppaa, kolme sekatavarakauppaa, kolme konditoriaa, leipomo, seppä, kelloseppä, leikkikalukauppa, värikauppa, vaununtekijä, pari kolme pankkia, posti, kaksi suutaria, tv- ja radioliike, muotiliike, hammaslääkäri, aluesairaanhoidaja, kättilö, rautatieasema, jossa junat pysähtyivät vuoteen 1984 asti ja joka toimi myös merkittävänä tavara-asemana. Jäljellä oli enää yksi kauppa, yksi pankki ja kukkakauppa, joka toimi lakkautetulla rautatieasemalla.

Junan äänestä haastateltavat kommentoivat sen verran, ettei heidän mielestään nopeasta X2000-junasta kuule juuri mitään kun se suhahtaa ohi, kuten Kalle kertoo: ”Hieman vain tuulahtaa puun latvassa ja sitten on hiljaista. Ei kes-

tä enempää kuin kolme sekuntia kun se on jo ohi tästä.”⁵¹ Aiemmin myös junan vihellykset rytmittivät, merkitsivät aikaa: ”Ylhäällä makuuhuoneessa kesäisin, jos ikkuna oli auki, kuuli (--) signaalit puolen yön aikaan (--) Ei, kyllä on todella sääli että kaikki äänet häviävät”, Asta toteaa.⁵² Junan äänet ovat hävinneet myös siksi, että raiteet ovat parantuneet ja junatyytit muuttuneet.

Jan muutti Skruviin vuonna 1976 ja heti sen jälkeen, 1970- ja 1980 -lukujen vaihteessa, hotellissa ja sen baarissa kävi paljon väkeä. Jan kuvailee: ”siellä oli hitonmoinen vauhti hotellissa (--) perjantai- ja lauantai-iltaisain se oli uskoma-tonta, oli se, tiedäthän sinä, miltä hotellin baarissa näyttää. Oli niin paljon vä-keä että hädin tuskin pääsi liikkumaan”.⁵³ Matkustavaisia, jotka liikkuiivat esi-merkiksi panimon asioilla, oli tuolloin paljon enemmän.

Haastattelussa lähes jokainen liike ja kauppa sijoitetaan Skruvin kartalle ja usein haastateltavat myös neuvottelevat siitä, mihin aikaan liike toimi ja milloin se lopetti toimintansa. Annette Kuhn on kuvannut omassa tutkimuksessaan si-tä, kuinka ihmiset rakentavat haastattelussa hyvinkin tarkan topografisen kar-tan siitä, missä mikin elokuvateatteri sijaitsi ja miten sinne kuljettiin. Viiden-nessä esimerkissä (esimerkki 5) tv- ja radioliike sijoitetaan yhdessä Skruvin kar-talle:

Esimerkki 5.

1	Kalle:	Vi hade ju tv- och radioaffär här med på Storgatan.
2	Asta:	Ja, det hade vi också, ja.
3	Helmi:	Ahaa.
4	Kalle:	Ja
5	Asta:	Så att där har ju hänt—
6	Jan:	Det låga vita huset som ligger där
7	Kalle:	Det vita där oppe, jo
8	Jan:	--det låga vita som ligger här på Storgatan.
9	Asta:	Precis här
10	Jan:	Precis där du går in hit, så ligger det ett lågt vitt, ja det blir lite, lite längre ner
11	Ove:	Men det var ju inga ljud, detta
12	Jan:	Näe, det var ju inga
13	Asta:	Näe, men det var ju det blev en helt annan folkrörelse, man gick ju och
14		handlade, man handlade ju istort sett allt på samhället, man kunde ju handla i
15		butiken sina varor, man kunde ju gå till Viking och köpa sina vitvaror, det gjorde man. Sina tvättmaskiner och sina tv-apparater och grejer, va?
16		

Jan, Kalle ja Asta sijoittavat tv-liikkeen Skruvin kartalle ikään kuin haastattelijaa varten, jotta hän saa kuvan täsmälleen, missä talossa ja millä kadulla liike sijaitsi (rivit 6–10). Kyse on kuitenkin enemmästä. Teemme ikään kuin yhdes-
sä mielikuvamatkan, jonka aikana haastateltavat yhteistyössä kartoittavat men-
nyttä Skruvia ja piirtävät puheessaan karttaa nykypäivään. Emme lähde konk-
reettisesti äänimuistikävelylle tämän artikkelin alkupuolella kuvatun metodin
mukaan.

Ove joutuu muistuttamaan haastattelun tarkoituksesta (rivi 11) – haastat-
telija on kiinnostunut nimenomaan äänistä, eikä itse tv-liikkeestä ei lähtenyt
ääniä. Jan myöntääkin tämän, mutta Asta viittaa siihen, minkä takia alunperin
ryhdyttiin liikkeitä luettelemaan ja miten tämä liittyy aivan olennaisesti ääni-
maisemaa. Tuolloin Skruvissa oli aivan toisenlainen väenpaljous ja ihmiset liik-
kuivat nimenomaan oman kylän sisällä ja tekivät hankinnat kylän rajojen sisä-
puolella. Hän varmistaa vielä muilta, ovatko he samaa mieltä, ja ovathan he. Ih-
misten kuvaillaan ennen pyöräilleen vilkkaasti kylän kujilla erityisesti työpäivän
päätyttyä, kotiin, kauppaan ja takaisin kotiin.

Skruvista on Ruotsin etelärannikolle Malmöhön vain 50–60 kilometriä, ja
Berliinistä pääsee laivalla Ruotsiin ja siitä Skruviin hyvinkin ripeästi. Smoolan-
nissa on useita kuntia, joiden tyhjeneviä taloja myydään yhä enemmän saksal-
laisille loma-asunnoiksi. Haastattelun loppupuolella ryhmä miettii sitä, mitä
kylän elämälle on merkinnyt se, että kylään on muuttanut aivan viime vuosina
paljon saksalaisia. He ovat hankkineet Skruvista loma-asuntoja ja onpa muuta-
ma eläkeläinen muuttanut paikkakunnalle vakituksistakin. Joku laski, että perä-
ti 25 taloa on myyty Skruvista saksalaisille. Erityisesti Kalle puhuu melko nega-
tiiviseen sävyyn siitä, että kylä hiljenee melkoisesti talvikausiksi, kun niin mon-
ta taloa on tyhjillään. Jan puhuu asiasta neutraalimmin ja yrittää tuoda esiin
myös sitä, että osa saksalaisista asuu Skruvissa jo ympäri vuoden ja että aina-
kin hän yrittää englantia ja saksaa sekoittaen kommunikoida näiden vieraiden
kanssa. Kyläläisten suhtautuminen on ristiriitaista, kuten jo tästä yhdestä ryh-
mähaastattelusta käy ilmi.

Lopuksi: äänimuistojen limittyneet menneisyydet ja nykyisyydet

Muistot, sunnuntait, messut, nautinto siitä mitä ne olivat, ihmeellinen aika joka on mentyäänkin yhä läsnä ja jota en unohda koskaan koska se oli minun. Mahdollisten tunteiden absurdi diagonaali, vaununpyörien äkillinen kitinä keskellä autojen meluaavaa hiljaisuutta, ääni joka ajan äidillisenä paradoksina on jollain tavalla yhä tässä ja nyt, keskellä kaikkea sitä mitä olen ja mitä olen menettänyt (...).

Fernando Pessoa

Muistipuhe on täynnä menetyksiä. Kuten Kuhn on todennut, haastatellut vanhukset saattavat usein olla jo liikuntakyvyttömiä, jolloin he ovat myös menettäneet kyvyn liikkua itselleen läheisen maiseman halki, maiseman joka on täynnä ladattuja merkityksiä.⁵⁴ Skruvissa ryhmähaastatteluun osallistuneet ihmiset eivät olleet liikuntakyvyttömiä, mutta hekin puhuivat paljon menetyksistä, kadonneista äänistä, vilkkaan kyläelämän hiipumisesta. He piirsivät puheessaan menneen karttaa nykypäivään, ja toivat sitä kautta oman kehollisen ja paikallistuneen menneisyytensä nykyiseen kokemukseen.

Voidaanko tästä kaipuusta sitten käyttää termiä nostalgia? Svetlana Boymille nostalgia toimii välittäjänä kollektiivisen ja yksilöllisen muistin välillä.⁵⁵ Nationalistinen *restoratiivinen nostalgia* ja yksilölliseen ja sosiaaliseen muistiin nojaava *reflektiivinen nostalgia* syövät samaa Madeleine-leivosta, mutta kertovat siitä eri tarinoita.⁵⁶ Väitän, että skruvilaiset työväkeen ja alempaan keskiluokkaan kuuluvat työihmiset yllä olevissa muistelmissaan harrastavat reflektiivistä nostalgiaa. Svetlana Boym ilmaisee osuvasti seuraavan eron näissä nostalgiaityypeissä: entisöivä nostalgia yrittää *tilallistaa ajan*; reflektiivinen nostalgia taas hellii muistin hajanaisia pirstaleita ja *ajallistaa tilaa*.⁵⁷

Skruvilaiset ymmärtävät varmasti aivan hyvin, ettei menneisyyttä ei ole mahdollista restauroida entiselleen. He eivät vaadi, että tehtaanpillien olisi jälleen soitava joka aamu. Kylän raitti on hiljennyt, mutta paikat ja niiden äänet elävät 1920–40-luvuilla syntyneiden muistissa elävinä. Skruvin kylänraitti soi niitä ääniä ja sosiaalisesti vilkasta elämää muistoissa. Samaan aikaan haastateltavat elävät nykypäivää ja ottavat irti sen, minkä saavat nykypäivän äänimaisemasta. Kun kevätjuhlan päivä koittaa, he kuuntelevat lasten ulkona laulamia kevätlauluja, vaikka haastattelussa refleктоivatkin lasten äänten katoamista.

Skruvilaisten tavoilla puhua menneestään on merkitystä. He saattavat aktii-

Hiljainen Skruvin kylätie iltavalossa vuonna 2000. (Kuva: AEC-projektin arkisto)

visesti sanoa muistavansa ja muistelevansa; tämän jälkeen he rakentavat kertomuksensa. Muistelemine tuo menneisyyden refleктоivaan tietoisuuteen, ja kun menneen ja nykypäivän erilaisuutta korostetaan, esiin tulee kriittistä reflektiota.⁵⁸ Andreas Huyssen on todennut, että tarvitsemme pikemminkin produktiivista muistamista kuin produktiivista (nietzscheläistä) unohtamista.⁵⁹ Paikallinen muisti saattaa hyvinkin haastaa kyberkapitalismin ja globalisaation myyjiä: ajan, paikan ja tilan kieltämistä. Tai sitten *radstonelaisittain* muisti laajentaa valinnan mahdollisuuksia sen vuoksi, että se on tekemisissä omaa historiallista ja kulttuurista muovautumistamme koskevan, tunnetun tiedon kanssa.⁶⁰

Muistityön yhtenä tärkeänä ominaisuutena pidetään subjektiivisuuden ja objektiivisuuden välisen jännitteen säilymistä.⁶¹ Muistitutkimus analysoi linkkejä yksilöiden tai ryhmän muistojen ja historian, kulttuurin ja yhteiskunnan välillä. Lähtökohta on kuitenkin paikallisessa, subjektiivisessa – muistin erityisyydessä. Itse asiassa me haastattelijat emme linkitä äänikysymyksiämme niinkään yhteiskunnan muutokseen. Se on haastateltavilla itsellään jo käytössä oleva, kerronnallistettu kokemus. Haastateltavat puhuvat teknologian läsnäolosta ja sen vaikutuksista muun muassa lasten arkipäivään. He puhuvat maailman

kutistumisesta ja globalisaatiosta puhuessaan Skruvista taloja ostavista saksalaisista ja siitä, millaisia vaikutuksia kylän elämän ja äänimaiseman hiljenemiseen talvikautena on sillä, että he oleskelevat kakkosasunnoissaan perin vähän.

Asta palaa lasten ääniin vielä aivan haastattelun loppupuolella. Silloin kysyn kaikissa projektimme haastatteluissa käytetyn ”jokerikysymyksemme”: ”minkä äänen haluaisit ottaa mukaan Skruvista autiolle saarelle?”⁶² Asta haluaisi ottaa saarelle – lasten äänet. Kutistuvassa ja hiljaisessa kylässä ne edustavat elämää, jatkuvuutta ja tulevaisuutta.

Viitteet

- ¹ Hyödyllinen yhteenveto sukupolvien muistista on esimerkiksi kirjassa Misztal 2003, s. 83–91; Vrt. myös Coser 1992 (1950), s. 21–22.
- ² Kuulokulman käsitettä käytti tietääkseni ensimmäisenä Noora Vikman. Vikman 1994.
- ³ Ks. Schafer ed. 1977a ja 1977b; vrt. Järviluoma 2002.
- ⁴ Ks. Tero Hyvärisen ja Noora Vikmanin artikkelit tässä kokoelmassa, joista ensimmäinen kohdistuu Nauvoon ja toinen Cembraan. Näiden kirjoittajien lisäksi AEC-projektin varsinaisiin tutkijoihin kuuluu Heikki Uimonen. Projektiryhmään on kuulunut lukuisa joukko eri maiden äänimaisematutkijoita ja äänitaiteilijoita. Heille, samaten kuin kylien asukkaalle, kuuluu lämmin kiitos projektiin osallistumisesta. Hum.kand. Kim Lindroosia kiitän tässä käytetyn, välillä leveällä Smoolannin murteella puhutun haastattelun litterointiavusta. Suomen Akatemia on mahdollistanut AEC-projektin työn projektimäärärahoihin (47441).
- ⁵ Projektissa kerätyn aineiston analyysi ja raportointi on osaltani vasta meneillään, joten tässä artikkeleissa pysäytän prosessin siihen kohtaan, jossa pohdinnoissani tällä hetkellä olen.
- ⁶ Connerton 1989, s. 3.
- ⁷ Boym 2001, s. 53.
- ⁸ Viuhkalla ja sen laskoksilla Boym viittaa Walter Benjaminin muistin viuhkaan, joka paljastaa uusia unohtamisen kerroksia, muttei koskaan saavuta alkuperää, sillä vain taitoksissa asuu totuus. Benjamin 1986.
- ⁹ Boym 2001.
- ¹⁰ Halbwachs 1994 (1925); 1992 (1950).
- ¹¹ Coser 1992 (1950).
- ¹² Huyssen 2003, s. 17.
- ¹³ Ibid.
- ¹⁴ Misztal 2003.
- ¹⁵ Ibid. s. 10–11.
- ¹⁶ Alessandro Portelli onkin äskettäin sanonut käyttävänsä mieluummin termejä jaettu muisti (*shared memory*) tai jaetut sosiaaliset viitekehykset kuin termiä kollektiivinen muisti. Portelli 2004. Koska hän kuitenkin perusteli tämän halbwachsilaisen käsitteen kritiikkinä, näen että termit kollektiivinen ja sosiaalinen muisti ovat edelleen käyttökelpoisia tuoretutettuina Misztalin tapaan. Vrt. Zerubavel 1997, s. 96; Misztal 2003, s. 11.
- ¹⁷ Candau 1996, s. 63–64.
- ¹⁸ Misztal 2003, s. 67.
- ¹⁹ Radstone 2000, s. 18; Misztal 2003, s. 68. Dynaaminen koulukunta on syntynyt vastareaktion ja jatkeena yhtäältä tradition keksimis- koulukunnalle (*Invention of Tradition*) ja toisaalta populaaria muistia (*Popular Memory*) koskeville teoreetisoinneille. Kahden viimeksi mainitun tutkimussuuntauksen edustajien työ päättyy usein muutamaan sudenkuoppaan. Ensimmäinen mainittua on kritikoitu muun muassa siitä, että siinä tavallisten ihmisten muisti nähdään perin yksilötoisesti poliittisten vallanpitäjien manipuloinnin kohteena. Jälkimmäinen koulukunta taas, vaikkakin se kumpusi foucaultlaisesta pyrkimyksestä tuoda esiin populaaria ja vastamuistia, jää turhan usein pessimistisen ja illuusiotoman muistinäkömyksen rautahäkkiin. Misztal 2003, s. 56–67.

- 20 "(...) an active process of sense making through time." Olick – Levy 1997, s. 922.
- 21 Radstone 2000, s. 12.
- 22 Misztal 2003, s. 7, 158.
- 23 Kuhn 2002.
- 24 Misztal 2003, s. 158.
- 25 Misztal 2003, s. 13.
- 26 Huyssen 2003, s. 15.
- 27 Huyssen 2003, s. 13.
- 28 Boym käyttää tästä esimerkkinä Ampelmannia, joka on vanhoissa itäsaksalaisissa liikennemerkeissä esiintynyt huvittava mies hellyttävine hattuihineen. Kun Ampelmann haluttiin Saksojen yhdistettyä vaihtaa pragmaattisempaan länsisaksalaiseen malliin, itäsaksalaiset ryhtyivät kampanjoimaan vanhan liikennemerkinsä puolesta. Kukaan ei ollut aikaisemmin välittänyt Ampelmannista piirun vertaa, mutta heti kun tämä hävisi katukuvasta, ihmiset ryhtyivät sitä rakastamaan. Boym 2001, s. 54. Myös kollektiivisten äänimuistojen merkitys korostuu niiden iltahämärän koittaessa. Smoolantilainen kirjailija Adelssohn voiikki lehmänkellojen äänten loppumista 1970-luvulla, kun Skruvinkin metsissä raikasivat jo metsäkoneet. Lehmänkellojen äänestä, ei niinkään musiikkina, vaan *muistillisena merkinä* puhui jo Jean-Jacques Rousseau. Op.cit. Boym 2001, s. 4.
- 29 Esim. Snyder 2000.
- 30 Filosofit ja kognitiotieteilijät ovat käyneet tähän aihepiiriin liittyvää kriittistä keskustelua tietoisien kokemuksen laadullisuudesta eli kvalioista (ks. esim. Lagerspetz 1999). Onko esimerkiksi subjektiivinen tunne tai kokemuksellinen erityisyys edellytys tietoiselle mielentilalle ja sitä kautta muistamiselle? Tämän tyyppisiä kysymyksiä on jatkossa syytä pohtia myös äänimaisematutkimuksen piirissä, vaikka tässä artikkelissa ei ole mahdollista juurikaan syventyä kvalia-teemaan. Kiitän Seppo Knuuttilaa kyseisen käsitteen nostamisesta tietoisuuteeni.
- 31 Schafer 1974; Schafer 1977b.
- 32 Schafer 1977b.
- 33 Feld 1996; Casey 1987.
- 34 Feld 1996.
- 35 Casey 1987, s. 154.
- 36 Ks. esim. Tixier 2002; Järviluoma 2002.
- 37 Vrt. Fentress – Wickham 1992.
- 38 Sulkunen 1990, s. 265; ks. myös Kvale 1996, s. 101, 293.
- 39 Misztal 2003, 70.
- 40 Misztal 2003, s. 70; ks. myös Zelizer 1995; Schudson 1995; Wood 1991.
- 41 Kuhn 2002.
- 42 Vrt. Kuhn 2002, s. 10.
- 43 Kuhn 2002, s. 10; Portelli 1991, s. 59–76.
- 44 Alessandro Portelli (2004) on kertonut italialaisessa kotikaupungissaan tehtaanpiillin ilmaisseen aamulla, että hänen oli aika mennä kouluun; tiettyyn kellonaikaan se taas ilmoitti terästehtaalaisen vaimolle, että nyt on aika panna spagettikattila tulelle, sillä mies tulee 10 minuutin kuluttua kotiin.
- 45 Järviluoma 2000; 2002.
- 46 Ks. myös Candau 1996, s. 5.
- 47 Ks. Järviluoma 2002.
- 48 Sandemose 1997(1933).
- 49 Ibid, s. 31.
- 50 Ibid, s. 32.
- 51 "Det bara blåser lite uppi en trädtopp bara en liten stund så är det tyst. Det tar, det tar inte mer en tre sekunder så är det förbi här." MD 3:9.
- 52 MD 3:9.
- 53 MD3:5.
- 54 Kuhn 2002.
- 55 Nostalgia-termi on pseudokreikkaa (*nostos* = paluu kotiin; *algia* = kaipuu): sanan keksi vuonna 1688 sveitsiläinen lääkäri Johannes Hofer väitöskirjassaan. Hofer nimitti nostalgiaksi sitä surullista mielentilaa, joka aiheutuu ihmisen halusta palata synnyinmaahansa.
- 56 Boym 2001.
- 57 Boym 2001, esim. s. xviii ja passim.
- 58 Vrt. Misztal 2003, s. 10; Young 1988.
- 59 Huyssen 2003, s. 27.
- 60 Radstone 2000, s. 13.
- 61 Radstone 2000, s. 12; vrt. Misztal ibid.

- ⁶² Noora Vikman kehitti tämän kysymyksen, jotta ihmisten olisi helpompi kuvailla itselleen merkityksellisiä ääniä ja ehkä myös miettiä äänimaiseman suhdetta tulevaisuuden toivottuihin ääniin.

Lähteet

Kirjallisuus

- Bachelard 1950: Gaston Bachelard, *La dialectique de la durée*. PUF, Paris 1950.
- Benjamin 1986: Walter Benjamin, *Berlin Chronicle in Reflections*. Schocken Books, New York 1986.
- Boym 2001: Svetlana Boym, *The Future of Nostalgia*. Basic Books, New York 2001.
- Candau 1996: Joel Candau, *Anthropologie de la mémoire*. PUF: Paris.
- Casey 1987: Edward S Casey, *Remembering. A Phenomenological study*. Indiana University Press, 1987.
- Connerton 1989: Paul Connerton, *How societies remember*. Cambridge UP, Cambridge 1989.
- Coser 1992 (1950): Lewis A. Coser, Introduction: Maurice Halbwachs 1877–1945. Teoksessa Lewis A. Coser (toim. kääntänyt ja kirjoittanut esittelytekstin), Halbwachs, Maurice: *On collective memory*. University of Chicago Press, Chicago and London 1992. Ss. 1–34.
- Feld 1996: Steven Feld, *Waterfalls of Song: An Acoustemology of Place Resounding in Bosavi, Papua New Guinea*. Teoksessa Steven Feld – Keith H. Basso (toim.), *Senses of Place*. SAR Press, Santa Fe, New Mexico 1996. Ss. 91–135.
- Fentress – Wickham 1992: James Fentress – Chris Wickham, *Social Memory*. Blackwell Publishers, Oxford 1992.
- Halbwachs 1994 (1925): Maurice Halbwachs, *Les cadres sociaux de la mémoire*. Albin Michel, Paris 1994.
- Halbwachs 1992 (1950): Maurice Halbwachs, *On collective memory*. (Lewis A. Coser on toimittanut, kääntänyt ja kirjoittanut esipuheen). University of Chicago Press, Chicago and London 1992.
- Huyssen 2003: Andreas Huyssen, *Present Pasts. Urban palimpsests and the politics of memory*. University of Stanford Press, Stanford, California 2003.
- Järviluoma 2000: Helmi Järviluoma, Muisti ja ääniympäristöt Euroopan kylissä. *Etnomusikologian vuosikirja*. Suomen Etnomusikologinen Seura, Helsinki 2000.
- Järviluoma 2002: Helmi Järviluoma, *Memory and acoustic environments. Five village soundscapes revisited*. Teoksessa Ellen Waterman (toim.) *Sonic Geographies Remembered and Imagined*. Penumbra Press, Toronto 2002.
- Kuhn 2002: Annette Kuhn, *An Everyday Magic. Cinema and Cultural Memory*. I.B. Tauris Publishers, London 2002.
- Kvale 1996: Steinar Kvale, *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage, Thousand Oaks, London, New Delhi 1996.
- Lagerspetz 1999: Olli Lagerspetz, Onko tietoisuus elimistön organisaatiotasoa? *Niin & Näin. Filosofinen aikakauslehti* 1/1999.
- Misztal 2003: Barbara A Misztal, *Theories of Social Remembering*. Open University Press, Maidenhead, Philadelphia 2003.
- Olick – Levy 1997: J.K. Olick – D. Levy, Collective memory and cultural constraint: Holocaust myth and rationality in German politics. *American Sociological Review* 62/1997, ss. 927–36.
- Pessoa 1999: Fernando Pessoa, *Levottomuuden kirja (Livro do Desassossego por Bernardo Soares)*. Anandalusialainen koira, Helsinki 1999.
- Pickering 1997: Michael Pickering, *History, Experience and Cultural Studies*. St Martin's Press, New York 1997.
- Portelli 1991: Alessandro Portelli, 'The time of my life': functions of time in oral history, in Alessandro Portelli, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*. St Martin's Press, State University of New York Press, Albany NY 1991. s. 59–76.
- Radstone 2000: Susannah Radstone (toim.), *Memory and Methodology*. Berg, Oxford & New York 2000.
- Rousseau 1779: Jean-Jacques Rousseau, *Dictionary of Music*. (kääntänyt W.Waring – J. French). London 1779.
- Sandemose 1997(1933): Axel Sandemose, *Pakolainen ylittää jälkensä*. Gummerus, Jyväskylä, Helsinki 1997.
- Schafer 1973: R. Murray Schafer (toim.), *Vancouver Soundscape, The Music of the Environment Series #2*. A.R.C. Publications, Vancouver 1973.

- Schafer 1977a: R. Murray Schafer (toim.), *Five Village Soundscapes, The Music of the Environment Series #4*. A.R.C. Publications, Vancouver 1977.
- Schafer 1977b: R. Murray Schafer (toim.), *European Sound Diary, The Music of the Environment Series #3*. A.R.C. Publications, Vancouver 1977.
- Schudson 1995: M. Schudson, *Distortion in collective memory*. Teoksessa D.L. Schacter (toim.), *Memory Distortion*. Harvard University Press, Cambridge, MA 1995.
- Snyder 2000: Bob Snyder, *Music and Memory*. MIT Press, Cambridge MA 2000.
- Sulkunen 1990: Pekka Sulkunen, *Ryhmähaastattelujen analyysi*. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus, Helsinki 1990.
- Tixier 2002: Nicolas Tixier, *Street listening – A characterisation of the sound environment: the 'Qualified listening in motion' method*. Teoksessa Helmi Järvioluoma – Gregg Wagstaff (toim.), *Soundscapes and Methods*. Dept. Of Art, Literature and Music A51, Finnish Society for Ethnomusicology Publications 9, Helsinki, Turku 2002.
- Vikman 1994: Noora Vikman, *Tones in the Soundscape. Listener's listenpoint*. Teoksessa Helmi Järvioluoma (toim.), *Soundscapes. Essays on Vroom and Moo*. University of Tampere, Dept. Of Folk Tradition, Tampere 1994.
- Wood 1991: D. Wood, *Introduction*. Teoksessa D. Wood (toim.) *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation*. Routledge, London 1991. Ss. 1–20.
- Young 1988: M. Young, *The Metronomic Society. Natural Rhythms and Human Timetables*. Thames & Hudson, London 1988.
- Zelizer 1995: B. Zelizer, *Reading the past against the grain*. *Critical Studies in Mass Communication* 12/1995. Ss. 214–39.
- Zerubavel 1997: E. Zerubavel, *Social Mindscape: An Invitation to Cognitive Sociology*. Harvard University Press, Cambridge, MA 1997.

Haastattelut

- MD 1-2: Asta Ottossonin, Kalle Ottossonin, Jan Eriksonin ja Ove Franzénin haastattelu Skruvissa helmikuussa 2000. Nauhat säilytetään AEC:n arkistossa Tampereen Yliopiston musiikintutkimuksen laitoksen kansanperinteen arkistossa.

Muut suulliset lähteet

- Portelli 2004: Alessandro Portelli, *Historical memory and globalization. The terni general strike of February 2004*. Luento seminaarissa *Methodological Choices in Oral History Research*, Turku, Kulttuurien tutkimuksen laitos 17.5.2004.

